

Світлана СУЛІМОВА,
директор Вінницького міського
центру соціальних служб
для сім'ї, дітей та молоді

ВІКНО В ЄВРОПУ ВІДЧИНЯЄТЬСЯ ГЕНДЕРНИМ КЛЮЧЕМ

Час не зупиняється. У нього своє завдання – консолідація зусиль чоловіків і жінок задля прогресу суспільства. Немає часу на дискусії про право жінок на заняття політикою або ж про те, хто є головнішим – чоловік чи жінка у сім'ї та суспільстві.

Тенденції часу свідчать про те, що якісне використання людського потенціалу, незалежно від статі, веде країну до прогресу. Побачити такі тенденції ми можемо на прикладі скандинавських країн, де жінки і чоловіки пліч-о-пліч будують розвинуте суспільство, в якому може реалізуватися кожна людина, незалежно від її статі, уподобань, релігійних переконань, кольору шкіри і віку.

Гендер – ключ до пізнання світу і можливостей людини у цьому світі. Це категорія якісної свідомості, в основі якої прийняття людини такою, якою вона є, і право людини – як чоловіка, так і жінки – на самореалізацію. Гендер – ключ, яким відкриваються нові моделі відносин у суспільстві, що сприяють прискоренню його модернізації і посиленню демократичних тенденцій.

Усвідомлення нових тенденцій сприяє активним діям із впровадження гендерної політики шляхом руйнації стереотипів щодо ролі жінок у суспільстві. Відсторонення жінок від ресурсів і штучне їх стримування у стереотипних форматах веде суспільство до справжнісінького руйнування і зневіри і, як можливий результат, може призвести до колапсу влади. Сучасний стан потребує нових підходів до вирішення проблем, однак у суспільстві патріархального спрямування все менша кількість чоловіків може якісно і швидко адаптуватися у просторі і часі. Стереотипні ролі, які нама-

гаються грати чоловіки, не спрацьовують. Виникає напруга і, як результат, – насилля над ситуацією або руйнація особистого здоров'я.

Нині ми стаємо свідками такої напруги, зумовленої відокремленням від процесів суспільного розвитку (силовими методами) жіночої енергії впливу на стратегічні рішення у державі. І, як наслідок, спостерігаємо гальмування або ж безперспективність прийнятих рішень. «Біг на місці» – це показник нездатності відмовитися від стереотипів минулого, коли чоловіки відігравали традиційні для них ролі – годувальників, захисників і воїнів. Неможливість контролювати нові тенденції, які формують нові умови життя, ведуть до стійких комплексів, які виявляються через алкоголізм, насилля у сім'ї, самогубства, травматизм, тяжкі захворювання і передчасну смертність. Наприклад, згідно із статистикою, в місті Вінниці тривалість життя чоловіків – 62 роки, жінок – 67. Смертність від серцево-судинних захворювань – 64%, з них переважна більшість – чоловіки віком від 40 до 55 років. На першому місці за травматизмом – також чоловіки.

Без усвідомлення гендерних проблем і, відповідно, неможливість їх вирішення в Україні поширюються випадки насильства над дітьми, жінками, чоловіками. З метою подолання бідності жінки і чоловіки виїжджають за кордон, де стають жертвами торгівлі людьми. Водночас суспільні тенденції щодо гарантування захисту жінок та чоловіків від усіх форм дискримінації та забезпечення рівних прав практично не змінюються. І це незважаючи на те, що у липні 2005 року виданий Указ Президента України № 1136/2005 «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а у вересні 2005 року – Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків».

Видається, що українське суспільство не намагається відмовлятися від стереотипного мислення щодо ролі жінок у суспільстві, постійно культивує пасивність і

залежність жінок. Цим тенденціям сприяють ЗМІ, які у масовій свідомості створюють образ «слабкої» жінки, хіба що сексуальність якої можна використати у рекламі. Суспільна думка, яка контролюється чоловіками, не підтримує жінок, які мають амбіції і готові на рівних претендувати на участь у вирішенні проблем суспільства на вищих щаблях влади. Тому де-юре рівність між жінкою та чоловіком, проголошена у Конституції та в інших урядових документах, існує, а де-факто вона відсутня.

У вирішенні загальних проблем суспільства не використовується інтелектуальний потенціал жінок, як це робиться у розвинутих країнах світу. У вирішенні кадрової політики перемагає не професіоналізм, а політична належність, і, насамперед, це виявляється у призначеннях на посади, які мають вплив на прийняття рішень, виключно чоловіків.

Наприклад, у Вінницькій області немає жодної жінки на посаді заступника голови обласної державної адміністрації, немає жінок у заступниках і Вінницького міського голови. У Міській раді серед 50 депутатів – тільки 4 жінки (минулого скликанні їх було 11). З 22 управлінь та відділів у Вінницькій міській раді тільки 4 жінки займають керівні посади. Дві жінки з 13 членів Виконкому міської ради. Серед 95 депутатів Вінницької обласної ради – 11 жінок.

Існує декілька причин того, чому жінки рідко займають керівні посади:

- 1) в умовах більшої свободи думки почали виявлятися патріархальні стереотипи ставлення до жінки – реальний статус жінки в нашому суспільстві дуже низький;

- 2) низький рівень самосвідомості – велика частина жіночого електорату звикла бачити захисниками своїх інтересів виключно чоловіків;

- 3) слабка організованість самих жінок – вони не схильні до самовисування, кар'єра як така для них завжди була і повсякчас залишається надалі менш важливою, ніж для чоловіків;

4) жінок-лідерів, ініціативних, творчо мислячих, самостійних у своїх думках і вчинках, на Україні недостатньо;

5) соціальні установки суспільства надають більшій частині жінок (тобто «мужність» чоловіків і «жіночість» жінок існує априорі). В підсумкові ж це виявляється у наданні усіх суспільних привілеїв і головних ролей чоловікам.

Такий підхід – зовнішнє надмірне схилення перед чоловічими характеристиками (формотворчою діяльністю, раціональним мисленням, суперництвом, владою з позиції сили, агресивністю) – призводить до збіднення проявів як «жіночого», так і «чоловічого». Жінки, таким чином, перебувають наразі у жалюгідному становищі насамперед тому, що в не менш неприємній ситуації опинилися чоловіки – останні з причин консервативності мислення і неможливості повної самореалізації.

Сьогоднішнє відчуження жінки від системи прийняття рішень є логічним результатом попереднього розвитку суспільства. Тому формування політичних команд йде за старим сценарієм, де не приймаються до уваги погляди більшості населення – тобто жінок, які становлять 54%. Створено ілюзію, за якою жінки нібито відіграють поважну роль, однак це роль «на громадських засадах» і ніякого впливу на кардинальні процеси у державі вона не справляє.

Чоловіки зовсім не підтримують бажання жінок брати активну участь у формуванні нового суспільства і, можемо стверджувати, об'єднують зусилля заради непросування жінки сходами влади.

Прагнення України увійти до Європейського Союзу зобов'язує до введення у державну політику гендерної складової, а саме: гарантування права на самовизначення, права на участь кожної людини, незалежно від статі, у формуванні суспільства. Державна політика повинна ґрунтуватися на концепції рівності прав і можливостей чоловіків і жінок, на доступі жінки до фор-

мування й функціонування усіх сфер публічного життя, форм власності, вибору професійної діяльності, здійснення репродуктивної функції, пенсійного забезпечення та ін.

На нашу думку, це може статися завдяки введенню тимчасового заходу – квотування. В енциклопедичному словнику визначено, що слово «квота» виникло у середніх віках від латинського слова *quota*. У пункті 3) зазначено, що «квота» – «частка, частина, норма ч.-н., що допускається». Дається роз'яснення словосполучення «квота виборча» – «кількість голосів, які необхідні при балотуванні одного депутата у даному виборчому окрузі. Застосовується за пропорційної системи представництва» [1].

Словосполучення «гендерна квота», за словами С. Ф. Хрисанової, означає: «Впровадження принципу пропорційного представництва чоловіків і жінок у вищих органах влади (гендерного принципу), регулювання представництва жінок і чоловіків у списках кандидатів у депутати, на державну службу, підвищення кваліфікації, нагородження тощо» [2].

Як зазначила Н. В. Грицьак, «квотування є тимчасовою формою забезпечення паритетного представництва статей в органах державного управління». 30-відсоткове представництво в політичних інститутах вважається тією «критичною масою», яка дозволяє жінкам впливати на політику. Згідно з рекомендаціями Комісії ООН з поліпшення становища жінок (1990 р.), критичний 30-відсотковий поріг може розглядатися як мінімальна частка посад директивного характеру, зайнятих жінками на національному рівні. Водночас 30-відсотковий поріг може розглядатися як мінімальна мета, а не як кінцева ціль. Однак досягнення цього порогу додасть могутнього імпульсу процесові досягнення гендерної рівності.

Н. В. Грицьак визначає поняття «квота» як «підтримувана законом норма»[3]. Трактуючи цьому поняттю дає М. Буроменський: «Квотування – це виділення певної (як правило, вказаної у законі) кількості робо-

чих місць, які можуть бути надані лише певній дискримінованій групі населення у державі. Квотування, таким чином, є забезпечення рівності прав» [4]. Наприклад, виділення п'ятивідсоткової квоти для працевлаштування жінок, які мають маленьких дітей, дітей-інвалідів [5].

Хоча, як вважає К. Б. Левченко, цей метод поліпшення становища жінок спрацьовує погано через виділення, як гарантованих, робочих місць з низькою оплатою та для фахівців з низькою кваліфікацією [6].

У політичній сфері квотування здійснюється з метою збільшення представництва жінок в органах влади виділенням місць для жінок у списках кандидатів під час виборів. Його можна розглянути як метод політичного впливу, який базується на принципі використання особливих прав жінок або позитивної дискримінації; а також як метод правового регулювання, а не виключно державного управління, оскільки його введення має бути законодавчо закріплене.

Багато розвинутих європейських країн запровадили у себе квотування, що допомогло їм підвищити реальну участь жінок в управлінні державою.

У світовій практиці існують різні способи і типи квотування. Розглянемо деякі з них, зокрема «тверде» і «м'яке» квотування.

«Тверда квота» – це кількісно фіксована норма представництва, коли відразу обумовлюється кількість та кількісна межа місць, скорочення якої не допускається. «Тверді квоти» можуть бути закріплені в Конституції, Законі про вибори, Законі про політичні партії, Законі про місцеве самоврядування, Законі про державну службу.

«М'яким квотуванням» називають обов'язкову участь у конкурсі на одне місце представників двох статей. У Швеції «м'яке квотування» є обов'язковим у конкурсах на керівні посади не тільки в політичних, а й у бізнесових структурах. «М'яке квотування» також має бути підтримане Законами про вибори, державну службу, про місцеве самоврядування.

Що стосується способів забезпечення представництва жінок у парламенті, то існують відомі законодавчі квоти, згідно з якими жінки повинні становити визначену частину обраних представників. Така процедура існує в багатьох країнах. Так, в Італії жінки повинні становити до 50% у бюлетенях пропорційного представництва, в Аргентині — 30%, у Бразилії — 20%.

Також виборчий закон може вимагати від партій виставляти визначене число жінок-кандидатів. Така вимога діє в Бельгії і Намібії. В Аргентині існує додаткове положення, за яким прізвища жінок рекомендовано розташовувати на «виграшних» позиціях, а не наприкінці партійного списку.

Політичні партії можуть приймати свої власні неформальні квоти для жінок — кандидатів на парламентське місце. Це найбільш поширений механізм, який використовується з різним успіхом у всьому світі.

За словами Н. В. Грицяк, прихильники різних форм квотування вважають, що підтримка в просуванні жінок у політику необхідна саме в перехідний період. Супротивники ж запевнюють, що жінок ніхто не обмежує в їхніх правах, тому вони повинні вести політичну боротьбу на загальних підставах, адже пільги призводять до пасивності, притуплюють почуття конкуренції і тому не можуть вважатися демократичними.

У будь-якому разі для просування жінок у політику, для досягнення гендерного балансу в політичних структурах, необхідний розвиток громадянської ініціативи самих жінок, набуття досвіду політичної діяльності, лідерських навичок [7].

В Україні необхідним видається законодавче врегулювання участі жінок у здійсненні управління державою. На нашу думку, тимчасове привнесення елементів пропорційності представництва жінок і чоловіків на вищих щаблях усіх гілок влади є — на даному етапі розвитку держави — необхідним заходом, спрямованим на упорядкування державно-управлінських відносин. В аналітичному документі, підготовленому Міністерством економіки та питань європейської інтеграції

України, «Україна. Цілі Розвитку Тисячоліття» на виконання цілі № 6 – забезпечення гендерної рівності – Україною взяті зобов'язання до 2015 р. забезпечити гендерне співвідношення на рівні від 30 (не менше) до 70 тієї чи іншої статі у представницьких органах та на вищих щаблях влади. На нашу думку, це – відповідальні кроки, які робить Україна у напрямі створення офіційного напрацювання щодо тимчасового використання методу квотування.

Як показує світова практика, загальному збільшенню жіночого представництва на вищих державних посадах сприяють закони, що вимагають, аби співвідношення представників статей там відповідало співвідношенню статей у країні (наприклад, у Скандинавських країнах квоти встановлює держава, в Англії, у ФРН існують партійні квоти, в Італії – чергування кандидатів чоловіків і жінок у партійних списках).

Розглянемо, яке ставлення до різних категорій квотування серед депутатів Бундестагу в Німеччині. Депутат Бундестагу Христина Шмідт – представник фракції ХДС/ХСС – стверджує, що квоти не є правильним шляхом щодо розвитку гендерної рівноправності в армії. Вона, як і інші представники цих партій, вважає за потрібне підтримувати рівноправність серед військовослужбовців через прийняття закону, де регламентувалися би умови, за яких жінка змогла б суміщати службу і сімейне життя. Важливо, щоб служба в армії була однаково привабливою як для чоловіка, так і для жінки. Водночас існуючий нині проект закону останнього зовсім не передбачає. А саме введення квот, підкреслюють депутати, проблеми не вирішує. Навпаки – навіть той наразі невеликий відсоток жінок в армії, за умови введення, буде автоматично заохочуватися і просуватися службовими сходинками не за свої успіхи і кваліфікацію, а лише на основі квот.

Згадані дві партії висунули свої пропозиції щодо організації неповної зайнятості жінок в армії у період, коли вони мають маленьких дітей; щодо можливості пересунути терміни поїздки у «гарячі точки» матерям-

одиначкам з маленькими дітьми. Окрім цього, вважають вони, необхідно додатково розглядати питання щодо організації спеціальних (зі спеціальними режимами тощо) дитячих садків для дітей військовослужбовців [8].

Також депутати Бундестагу обговорюють проект Закону про заохочення рівних можливостей чоловіків і жінок у приватному секторі економіки. Відправною точкою цього обговорення є те, що жінки частіше і довше є безробітними, багато з них працюють на низькокваліфікованих роботах і, відповідно, отримують нижчу, аніж чоловіки, заробітну платню. За сучасних умов жінці дуже важко поєднувати роботу і сім'ю. Посади високого рангу займають винятково чоловіки. У Німеччині існує положення про гендерну рівність, викладене у Законі про суспільні служби, однак, оскільки жінки на ринку праці виключені з процесу розподілу місць у державі, це положення фактично не працює. Прийняття Закону про заохочення рівних можливостей чоловіків і жінок у приватному секторі буде включати відмінність секторів економіки за якісними, кількісними і географічними особливостями. Проект Закону пропонує методи, за якими фірми беруть активну участь щодо гендерних підходів у роботі. За умови невпровадження таких підходів держава примушує це зробити і запроваджує санкції щодо цього підприємства [9].

Розгляд подібних питань взагалі не ведеться в Україні. Рівень дебатів – показник соціального розвитку держави. Але квотування до сьогодні є дуже дискусійним питанням для будь-якої країни чи то політичної партії, яка намагається його запровадити. Поширеними аргументами проти є те, що:

- введення квот веде до прихованого конфлікту жінок з чоловіками;
- квоти для жінок створюють нерівні можливості для чоловіків і тим самим квоти суперечать принципу демократії;
- принцип квот ставить під сумнів кваліфікацію кандидата, пропонуючи віддавати перевагу за статевою ознакою;

— багато жінок не хочуть бути обраними до органів влади за квотою.

Проте, існують і досить серйозні аргументи «за» квотування, а саме:

— квотування не можна визначити як дискримінаційне положення у відношенні до чоловіків як спеціальний компенсаційний, регуляторний захід, тим більш, що завжди підкреслюється її (квоти) тимчасовий характер;

— квотування, яке спрямоване на підвищення представництва жінок, тісно пов'язане з вирішенням питання соціального рівноправ'я жінок та чоловіків та подолання існуючої в суспільстві несправедливості;

— підвищення ролі жінок у владних структурах сприяє більш ефективному використанню «жіночого досвіду», який у XXI столітті кваліфікується як вагома цінність;

— квотування трактується як демократичний чинник впливу населення на політику політичних партій, оскільки у низці країн населення, голосуючи, загалом, за партію як таку, не має змоги впливати на формування партіями списку кандидатів.

Квотування може бути використано в Україні як тимчасовий спеціальний захід. Квотування у вигляді його законодавчого забезпечення не суперечить принциповим засадам вітчизняного законодавства, а також положенням ст. 24 Конституції України, де йдеться про рівність конституційних прав і свобод громадян.

Таким чином, на нашу думку, квота за принципом гендера є нормою представництва тієї чи іншої статі у сферах діяльності, в яких беруть участь і чоловіки, і жінки.

В Україні необхідним є обов'язкове впровадження квотування у процеси політичних виборів, а також впровадження квотування у сферах державного управління, державної і приватної сфер економіки. Регулювання через квоту на даному етапі розвитку суспільства, на нашу думку, є необхідним.

Усвідомлення проблеми і просвітницька робота, яка включає донесення інформації до населення й вплив

на освітні програми, завдяки яким іде процес осмислення,— такий, на нашу думку, шлях формування гендерної обізнаності. І, як результат, з'являються гендерно — чутливі люди: чоловіки і жінки, які формують новий інформаційний простір, де присутні паритетні відносини і загальний прогрес.

Відкритість суспільства залежить від міри у ньому демократичних перетворень. Країна тягнеться до європейських стандартів і намагається прорубувати «вікно в Європу», хоча туди відчинені двері. Але зайти в них можна тільки через зміну свідомості щодо світосприйняття з позицій гендера.

Література

1. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров.— 4-е изд.— М.: Сов. энциклопедия, 1989.— 1632 с., ил.— С. 571.
2. Светлана Хрисанова. Словарь гендерных терминов. Гендерное просвещение для всех.— Х.: «САБО-ЛТД», 2002.— 100 с., С. 38.
3. Грицяк Н.В. Розвиток методології реалізації державної гендерної політики в Україні // Жінки в Україні. Президенту України, Верховній Раді України, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників. Міжвідомчий науковий збірник / Гол. ред. Комарова А. І.— К., 2005.— Т. 32.— С. 311.
4. Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України: Зб. наук ст. Харк. філ. УАДУ; Харк. Центру жіночих дослідж.— Х., 1997.— 155 с.— С. 20.
5. Закон про зайнятість населення від 1 березня 1991 року № 803-ХІІ, Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, № 14, ст. 170, Статя, 5, пункт 2.
6. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління. Моногр.— Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003.— 344 с.— С. 244.
7. Грицяк Н. В. Розвиток методології реалізації державної гендерної політики в Україні // Жінки в Україні. Президенту України, Верховній Раді України, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Аналітичні роз-

робки, пропозиції наукових і практичних працівників. Між-відомчий науковий збірник / Гол. ред. *Комарова А. І.* – К., 2005. – Т. 32. – С. 312.

8. <http://www.christian-schmidt.de/news.php?id=245>

9. Entwurf eines Gesetzes zur Forderung der Gleichstellung von Frauen und Männern in der Privatwirtschaft // Deutscher Bundestag Drucksache 1/3 25.10.2004.

10. Wahlperiode Gesetzentwurf der Bundesregierung.

Svitlana SULIMOVA

Municipal Centre of Family,
Children and Youth, Vinnytsya,
Ukraine

GENDER KEY OPENS THE WINDOW TO EUROPE

Annotation

For Ukraine, the development of democracy opens new opportunities for dialogue with the World.

The purpose of the information is to determine ways of achieving parity between women and men in the formation of State policy through the introduction of temporary quota setting.

Gender equality is a key for knowledge of the world and a person's opportunities in it. It is a category of qualitative consciousness based on unconditional acceptance of a person, regardless of differences, and a human right that allows self-realization, regardless of gender.

Gender equality is a key that opens designs of new models of relations in a society to change rates of modernization and to strengthen democratic tendencies.

Comprehension of new tendencies influences active measures concerning the introduction of gender policy through the elimination of stereotypes concerning women's roles in a society. Now Ukrainian society does not try to refuse stereotypes, and constantly cultivates passivity and dependence of women.

Prohibiting women from utilizing certain resources through artificial restraint in stereotyped formats leads to des-

tructive consequences and disbelief in successful development, which could result in the collapse of state power.

Now we witness social tension that is the result of the prohibition of women from spheres of influence and participation in strategic state decisions. And, as a consequence – legislative decisions are being inhibited or they lack prospects.

«Running on the spot» is a parameter of the inability to refuse stereotypes of the past, when men played roles traditionally attributed them – supporters, defenders and soldiers. The inability to accept new social conditions causes strong complexes that manifest themselves in alcoholism, family abuse, suicides, traumatism, serious diseases and premature death rate.

The personnel selection is not based on the candidates' professionalism, but on their political affiliation, and first of all it results in the fact that all the positions with the necessity of important decisions making decisions are occupied exclusively by men.

Ukraine's aspiration to join the European Union makes introduction of a gender compound to become a «must» – which means guaranteeing everyone regardless of his/her gender the right on self-determination and participation in the social processes.

According to our opinion, quota setting may be the first temporary step on that. The quota by a gender principle means a male / female representation ratio in any sphere of activity.

Supporters of various political quota forms consider that women's participation in political life is especially required during the transition period. While opponents claim that women are not limited in their rights. Therefore they should participate in political life on general conditions, as any privileges lead passivity, they low the competition feeling and consequently can not be considered as a democratic institution.

Therefore the quota principle is rather debatable question for any country and any political party that tries to implement it.

As for as in Ukraine gender quota should be applied to the political elections procedure, public administration, as well as to private and public business.

Problem realization, as well as educational activities — this is the way to reach gender awareness and gender sensitivity among the population, which is already a favorable background for the general social process.

Openness of every society depends on the level of democratic transformations. Our country strives for the European standards, and though the doors to Europe are open one can enter only after having introduced a gender component it his/her worldview.